

Nå vet vi at Asbjørnsen og Moe ikke var de første

Ny bok: Andreas Faye var nybrottsmannen, men ble neglisjert. Anerkjennelsen har vært nølende og heller sparsom. Men en ny biografi av Ernst Håkon Jahr retter opp dette inntrykket.

AV JOHN OLE ASKEDAL

Professor

Ernst Håkon Jahr:

Nybrottsmannen Andreas Faye.

Med en utvida og annotert bibliografi og en ikonografi ved Jan Faye Braadland.

Novus forlag

Inspirert av Jacob og Wilhelm Grimm – «brødrene Grimm» – i Tyskland begynte på 1830-tallet innsamlingen og nedtegnelsen av norske folkeeventyr og folkesagn, begge deler muntlig traderte folkelige sjangre uten kjente forfattere. Eventyr er rent fiksjonale og foregir ikke å ha rot i forgangen virkelighet, i motsetning til sagn, som baserer seg på, eller foregir å basere seg på, historiske hendelser og personer. Parhestene Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moe var i den grad aktive som samlere og utgivere innenfor begge kategorier at de i ettertid for folk flest har kommet til å stå som innbegrepet og totaliteten av hele det norske eventyr- og sagnfeltet. Det første heftet av deres *Norske Folkeeventyr* kom i 1841. *Norske Huldreeventyr og Folkesagn* utkom i to samlinger i 1845 og 1847. I 1851 ble annen utgave av folkeeventyrene utgitt, og i 1859 kom en ny utgave av huldreeventyrene. Asbjørnsen og Moes folke- og huldreeventyr er fortsatt levende uttrykk for århundrers norske folkefantasi.

Den som her i landet var først ute som folkesagnutgiver, var likevel Andreas Faye (1802–1869), Norges første folklorist. Han beskjeftiget seg ikke med eventyrene, men med sagnverdenen. I 1833 utgav han *Norske Sagn*; en utvidet utgave kom i 1844 under tittelen *Norske Folke-Sagn* (sist utgitt på Norsk Folkeminnelags Forlag i 1948). Den norske sagnskatt som disse bøkene formidlet, var en betydningsfull inspirasjonskilde for norske diktere og kunstnere som Welhaven, Ibsen, Arne Garborg, Theodor Kittelsen og mange flere.

Av utdanning var Faye teolog, selv om hans hovedinteresse nok gjaldt norsk og allmenn historie. Etter fullført presteutdanning var han først real- og middelskolelærer i Arendal samt initiativtager til og medgrunnlegger av Arendal bibliotek og museum. Deretter ble han sogneprest og lærerseminarbestyrer i Holt ved Tvedestrand og så prost i Sande i Vestfold. Hans livsverk kom imidlertid til å omfatte langt mer enn prestegjerning og innsamling av folkesagn. Han skrev viktige verker om historie, deriblant også kirke- og geistlig personalhistorie, og han var opptatt av kulturminnevern. Sammen med J. C. Dahl gjorde han en grunnleggende innsats for bevaring av de gjenværende norske stavkirkene. Han var en aktiv formidler av

nye tanker fra Europa om utdanning og pedagogikk, som han med handlekraft satte ut i livet på sitt lokale plan. I tillegg fant han tid til å virke som lokalpolitiker og stortingsrepresentant. I alt hva han foretok seg, var han en særdeles produktiv foregangsmann.

Til tross for alt dette har ettertidens anerkjennelse vært nølende og heller sparsom. Toneangivende nasjonale kronikører har i mindre grad brydd seg om ham og ofte neglisjert ham fullstendig; i Rune Slagstad's *De nasjonale strateger* (1998) nevnes han for eksempel ikke.

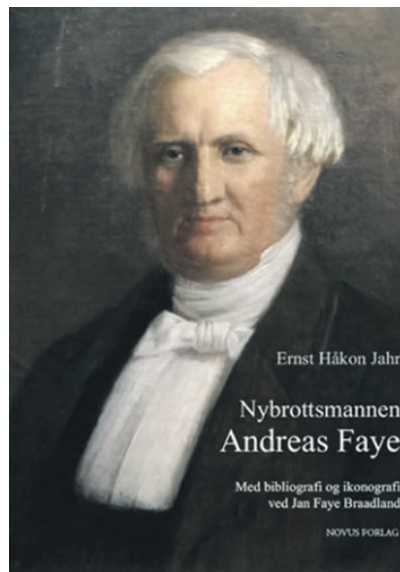
Opphavet til denne neglisjeringshistorien har sannsynligvis de to nasjonale åndshøvdingene P. A. Munch og Moltke Moe, Jørgen Moes sønn, en betydelig del av ansvaret for. Førstnevnte skrev som ung, men ambisiøs just student nedsettende og til dels perfide anmeldelser av både Fayes *Norges Historie* (1831) og hans *Norske Sagn*. Moltke Moe var opptatt av å fremheve sin fars folkloristiske pionerinnsetts (og sannsynligvis sin egen rolle som forvalter av den). Det er i hvert fall en grunnleggende oppfatning i den omfattende Faye-biografi som Ernst Håkon Jahr nå har beriket norsk idé- og mentalitetshistorie med, og som han argumenterer godt for med filologisk grundighet. Jahrs veldokumenterte beretning om hvordan Asbjørnsens og Moes forhold til Faye gikk fra å være samarbeidende sagnleverandører for Faye til direkte motarbeidelse, og Jørgen Moes nevrotiske renke- og dobbeltspill i den forbindelse (før Moe etter en åndelig lutring ca. 1850 videreutviklet seg til nærmest helligerklært barne- og folkekjær prest og biskop), har elementer av både psykologisk drama og kulturhistorisk kriminalfortelling.

Innvendingene mot Fayes sagnsamling har som regel hatt Asbjørnsen og Moe som målestokk, og et kjernepunkt i kritikken har vært språklig og stilistisk. I kanoniske fremstillinger av norsk språk- og litteraturhistorie lyser Asbjørnsen og Moes folkeeventyr som stilfornyende fyrtårn som ledet norsk skriftspråklig praksis ut fra danskens grunne og begrensede farvann over til det frie og friske norske språkhav. Fredrik Paasche har i *Norges litteratur* (1959) formulert en fasit som sjelden betviles: «Make til

sikker muntlighet i stilen finnes ikke hos noen av de eldre forfattere ... med en kraft som aldri før var norsk tale trengt inn i landets danske skriftspråk.»

Faye derimot kritiseres av Fredrik Paasche for ikke «å få muntligheten [i sagnene] frem i det skrevne ord». (Et lavmål av litterær uforstand når denne kritikken i følgende nyere utsagn fra en annen forfatter: «Fayes prosa stinker av lampolje [sic] og knaker i alle sammenføyninger.») Historien er imidlertid ikke fullt så enkel, noe Paasche er klar over.

forts. neste side

Ernst Håkon Jahr

For det første skrev Faye sin tids norske skriftspråk, som var dansk. Det er i dag lett å glemme at 1800-tallets nasjonalt grunnleggende norske litterære gullalder hadde dansk, suverent behersket av norske forfattere, som språklig bærebjelke.

Det var langt fra selsagt hvordan typiske norske talemåls-trekk skulle håndteres i skriftspråket. Asbjørnsen og Moe hadde selv problemer med norske språklige særegenheter som ikke fantes i dansk. Et eksempel er den talespråklig vanlige pronomendublering i tilfeller som *Jeg tar den, jeg* og *Du får gjøre det, du*. Slike uttrykk brukte Jørgen Moe så mye av i enkelte av sine eventyrnedtegnelser at Asbjørnsen protesterte og kalte dem «barnagtig Plebeiisme», og i 1851-utgaven ble noen av dem fjernet. I moderne norsk sakprosa er pronomendubleringene totalt fraværende. I moderne skjønnlitteratur forekommer de bare sporadisk, og da fortrinnsvis i replikker og helst i barnebøker. Fravær av dette norske særtrekket gir samsvarende med dansk og anses uten forbehold for å være norsk normalstil. Visse former for danskinfluert skriftspråkighet hadde og har stadig vanskelig for helt å slippe taket.

Asbjørnsen og Moe var stilistiske fornyere, ikke totalt tradisjonsfornektende rebeller. Moe ønsket, i pakt med fremherskende synspunkter i samtiden, ikke å «afskjære Forbindelsen med det danske Sprogsamfund», men ville ha mer plass for norske ord og vendinger. Da Faye utgav sine folkesagn, var hans siktemål ikke å bedrive heimenorsk folkemålsbygging og kunne heller ikke på dette tidspunkt være det. Gjennom konkrete tekstanalyser kan Jahr dessuten godtgjøre at Fayes uttrykksmåte slett ikke er spesielt kunstig eller merkelig, hverken betraktet med datidens eller moderne øyne.

For det andre overser slike stilistiske innvendinger mot Faye det definerende ved hans sagnprosjekt. Fayes siktemål var vitenskapelig og akademisk. Han var ikke ute etter å skrive kunstkunnskap eller i underholdningsøyemed. Fayes prosjekt kom i stand med grunnlag i danske og tyske initiativer og oppfordringer, og er med sine henvisninger til og sammenligninger med andre europeiske nasjoners sagnverden komparativt anlagt. Og prosjektet bar internasjonale frukter; den store Jacob Grimm øste umiddelbart av Fayes norske sagn for sine eksemplariske formål. Siden har de, som Jan Faye Braadlands bibliografi viser, nådd enda lenger ut i verden.

Asbjørnsen og Moes eventyr- og sagnsamlinger hadde ikke slike perspektiver. De gav mer direkte svar til tidsånden i en ung nasjon som søkte egne røtter og uten forstyrrende internasjonale sideblikk pleiet antatt egne nasjonale kilder. Selv om 1851-utgaven av Asbjørnsen og Moes folkeeventyr hadde opplysninger om lignende fortellinger fra andre europeiske land, avviser Moe i innledningen enhver tanke om fremmed opprinnelse som vandrefortellinger.

Med sine 1021 sider oppfylder Jahrs Faye-biografi helt konkret vektkravet til en middels murstein. Med detaljspekket utførlighet formidler Jahr klargjørende innsyn i helheten i Andreas Fayes omfattende virke. Han skriver om Fayes barndom, ungdom og tilhørende intens selskapelighet (med et utall navngitte dansevenninner), studietid og sjakkinteresse (tidlig i Norge!), vandring i norske landskaper som (også tidlig!) turist i eget land, og Fayes første utenlandstur. Den gikk, tradisjonen tro, til København, med blant annet første møter med de to danske høvdingene Adam Oehlenschläger og N. F. S. Grundtvig.

De omfattende familie- og bekjentskapsnettverk som Faye hadde gjennom sin tilknytning til tidens privilegerte kjøpmanns- og embedsmannseliter, er omtalt med inngående biografisk detaljering. Et kapittel om språk og stil gir utfyllende informasjon om Fayes betydning både for Knud Knudsen og Ivar Aasen, og er et viktig supplement til tradisjonell språkhistorisk beskrivning av opptrakkede stier. To kapitler belyser Fayes virke som – senere hyppig oversett – nasjonal historikerpioner; han er dessuten den enkeltperson som betød mest for at historie ble eget skolefag. Også Fayes arbeid som organisasjonsmann, politiker og pedagogisk pioner, hans kamp for måteholds- og avholdssak og deltagelsen som sentral norsk representant på de tre skandinaviske kirkemøter i 1857, 1859 og 1861, er viet egne kapitler.

Det fylldige kapittelet om Fayes store europeiske dannelsesreise til Danmark, Tyskland, Böhmen, Italia, Sveits, Belgia og Frankrike i 1831 er nesten en bok i seg selv. Med grunnlag i Fayes egne beretninger får leseren et kaleidoskopisk førstehåndsinnsyn i det sentrale Europas pregende betydning som norsk og nordisk kulturell opplevelsens-, inspirasjons- og læringsarena gjennom 1800-tallet. Fayes personlige audiens hos Goethe i Weimar og møtene med H. C. Andersen og J. C. Dahl i Dresden er tre av mange høydepunkter. Tysklands rolle som viktigste kunnskaps- og idékilde til den norske nasjonsbygging som skjøt fart fra 1830-tallet av, blir tydelig.

Jan Faye Braadlands 170 sider omfattende «Utvidet og annotert bibliografi» (Appendiks 1) vil være et sentralt verktøy for fremtidig forskning på flere områder. Den likeledes annoterte ikonografien (portrettgalleri, Appendiks 2) bringer leseren personen Faye nær.

Den foreliggende biografi er en imponerende arbeidsprestasjon og et viktig bidrag til forståelsen av norsk 1800-tallshistorie. Og den gir Andreas Faye den plass han åpenbart fortjener i denne historien.

Boken er skrevet på et programmatisk radikalt bokmål som etter denne anmelders mening kler dens historiske tematikk mindre godt. Men det lønner det seg i dette tilfelle å se bort fra.

**Norges mest
omfattende og
oppdaterte
ordbok på nett.
Fritt tilgjengelig
døgnet rundt.
naob.no**